

TOEKOMST VOOR EEN LANDSCHAP MET BOEREN

agrarisch perspectief voor het gebied Peereboom e.o. in Waterland-Oost

Toekomst voor een landschap met boeren

Agrarisch perspectief voor het gebied
Peereboom/Opperwoud/de Nes in Waterland-Oost

12 november 2020

Voorwoord

Denkend aan Waterland hebben veel mensen direct een beeld. De prachtige vergezichten van het waterrijke gebied met koeien in grazige weiden met broedende weidevogels. Veelvuldig vereeuwigd door de Hollandse meesters in de afgelopen eeuwen. Dit cultuurhistorische landschap is ook hoe bezoekers aan Waterland het gebied graag zien.

De beheerders van dit gebied zijn sinds jaar en dag de agrariërs. Zij kennen het gebied als geen ander. De tijd is gekomen om deze mensen, met al hun kennis, te omarmen en gezamenlijk het gebied te blijven ontwikkelen. Met elkaar ben je sterker!

In deze visie hebben we een toekomst perspectief gegeven voor een duurzame landbouw als beheerder van het gebied, waardoor het gebied ook in de toekomst wordt gekenmerkt door de waardevolle plattelandsnatuur en het unieke veenweidelandschap van Waterland en door ondernemerschap vitaal blijft.

Frank de Wit, voorzitter Water, Land & Dijken

Wilco Bark, voorzitter Vereniging Behoud Boeren Waterland e.o

Johan Oskam, voorzitter LTO, afd. Groot Waterland

Inhoud

Voorwoord	1
1. Inleiding	4
2. Gebiedsbegrenzing.....	5
3. De huidige situatie van de landbouw	6
3.1 Agrarische bedrijven.....	6
3.2 Extensief	7
3.3 Ruige mest	7
3.4 Weidegang.....	8
3.5 Kringlooplandbouw	8
3.6 Opvolging.....	8
3.7 Werkplezier.....	8
4 Natuur en Landschap	9
5 Tellingen (Weide)vogels	9
5.1 Wat helpt een weidevogel in z'n algemeenheid	9
5.2 Dit gebied.....	9
5.3 Andere vogels	10
6 Toekomstverwachtingen van de agrarische bedrijven	13
6.1 Autonome ontwikkeling	13
6.2 Bedrijfseconomisch aspect	13
6.3 Zorgen bij de geïnterviewden.....	13
7 Beleidsopgaves in het gebied.....	15

7.1 Realiseren NNN	15
7.2 Biodiversiteit	15
7.3 Bodemdaling en CO2-reductie.....	15
7.4 Kringlooplandbouw	15
7.5 Beleefbaar landschap: Recreatie en Toerisme	15
7.6 Vitaal Platteland	15
8 Mogelijke ontwikkelingen.....	16
8.1 Hoe zal de landbouw zich gaan ontwikkelen?	16
8.2 Hoeveel bedrijven zijn er nog in de toekomst?	19
8.3 Ontwikkeling van een vitaal platteland: een gebied met duurzame landbouw als beheerder van het platteland	19
9 Naar een duurzame landbouw als beheerder van het platteland.....	24
9.1 De bedrijven.....	24
9.2 Natuurinclusief.....	24
9.3 Circulair	25
9.4 Multifunctioneel	25
9.5 Ruimtelijke zonering	25
9.6 Uitleg zonering	28
9.6.1 Het erf:.....	28
9.6.2 Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer:	28
9.6.3 Duurzaam Agrarisch NNN-beheer:	28
9.6.4 Traditioneel Natuurnetwerk:.....	28
10 Wat is er nodig.....	29

10.1	Verdienmodel.....	29
10.2	Randvoorwaarden voor uitvoering.....	29
10.3	Uitwerken van Duurzaam Agrarisch NNN-beheer	29
10.4	Small Wins.....	30
	Samenvatting.....	31

1. Inleiding

De provincie Noord-Holland is in het gebied Peereboom/Opperwoud/de Nes in Waterland-Oost bezig met de concrete uitwerking van de opgave Toekomst Bestendig Ecologisch Systeem (TBES), in het Markermeer-IJmeer. Hierin wordt concreet duidelijk hoe invulling kan worden gegeven aan een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit en ecologische doelstellingen van het Markermeer- IJmeer en de aanpalende Noord-Hollandse kustzone. Het gaat hier om het behoud en versterken van bestaande doelstellingen zoals weidevogels, alsook nieuwe doelen zoals het versterken van TBES-doelen gericht op vis, water en moerasvogels. De provincie heeft Witteveen en Bos, Smartland en Bui-Tegewoon de opdracht gegeven de eerdere studies gericht op de natuurontwikkeling verder uit te werken tot een inrichtingsschets.

Naast de bovenstaande opdracht werkt de Provincie Noord-Holland in het gebied Waterland-Oost aan aaneengesloten natuurgebieden met een hoge biodiversiteit. Dit gebeurt o.a. door het starten en uitvoeren van projecten in deelgebieden waaronder dit gebied Peereboom/Opperwoud/de Nes.

In de ontwikkeling is gebleken dat nog veel gronden in gebruik zijn bij agrariërs. De provincie wil nu, naast natuurontwikkeling, ook de mogelijkheden voor duurzame landbouw in dit gebied onderzoeken.

Zij heeft de vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Water, Land & Dijken (WLD) gevraagd om, in samenwerking met de Vereniging Behoud Boeren Waterland e.o. (VBBW) en de LTO, afdeling Groot Waterland, een landbouwvisie voor het gebied Peereboom/Opperwoud/de Nes uit te werken. Dit zal dan een bouwsteen zijn voor het uiteindelijke inrichtingsplan Peereboom/Opperwoud/de Nes.

De concrete vraag van de provincie is:

Stel een visie op voor een duurzame landbouw die voor een langere periode haalbaar is in (natuur)gebied Peereboom/Opperwoud/de Nes. In die visie komt aan de orde:

- De huidige status van de landbouw in het veenweidegebied;
- Welke mogelijke ontwikkelingen ondergaat de landbouw de komende 20 jaar. Met name opvolgersperspectief, natuur en marktontwikkeling;
- Welke omgevingsfactoren hebben invloed op deze ontwikkeling;
- Een door de agrariërs gedragen totaalbeeld van ontwikkelingsrichtingen waar we nu mee aan de slag kunnen.

De basis voor deze visie is een inventarisatie bij de 12 agrarische bedrijven in het gebieden. De resultaten daarvan geven aan wat voor bedrijven er zijn, welke bedrijfsstijlen ze hebben en wat hun toekomstverwachting is.

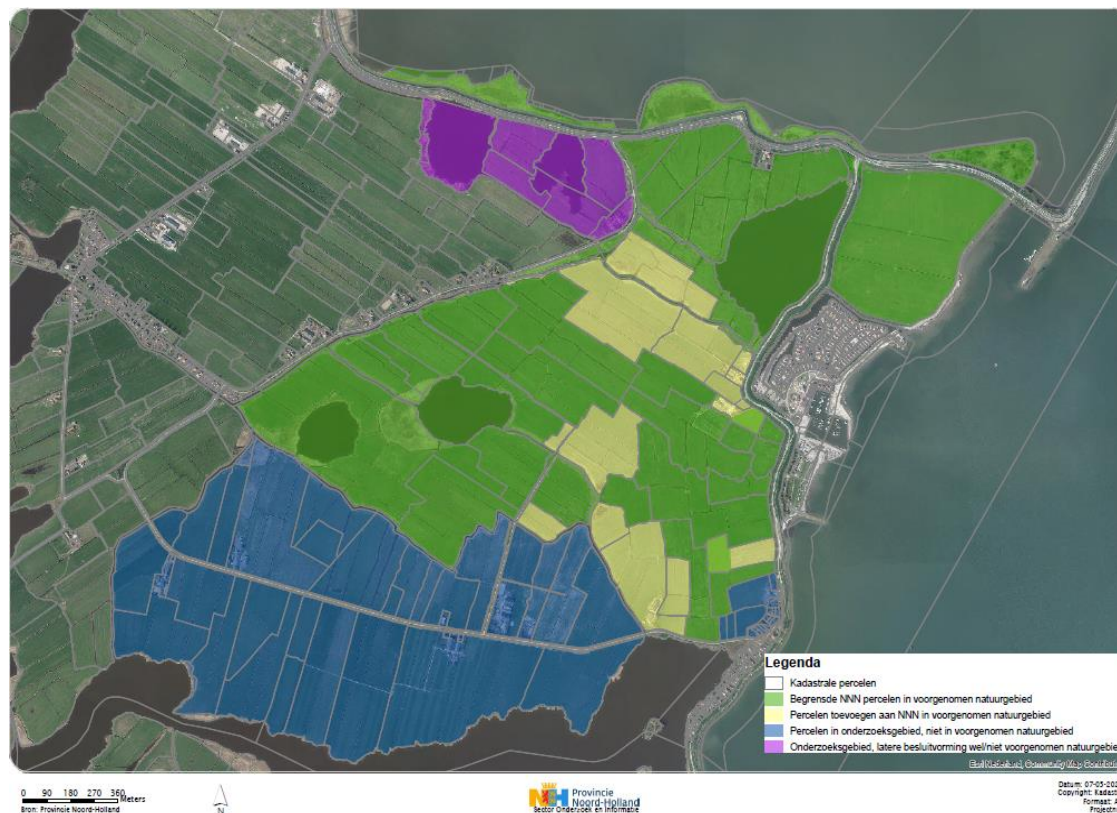
Deze inventarisatie is aangevuld met gegevens over de NNN, deelname aan het ANLb in het gebied en de aanwezige natuurwaarden, op basis van de laatste weidevogeltellingen (2019), aangevuld met gegevens van weidevogelvrijwilligers, actief in het gebied. De concept visie is besproken met de 12 bedrijven in het gebied.

2. Gebiedsbegrenzing

Het gebied waar in deze visie over gesproken wordt, is afgebakend op deze bijgevoegde kaart. Het is een gevarieerd gebied. Met in de kern een dijk met daarachter veenmeertjes. Het gebied kent een rijke biodiversiteit van weidevogels en kruidenrijke graslanden.

Het gebied wordt beheerd door agrariërs, twee particulieren en SBB als terreinbeherende organisatie. 12 agrariërs hebben land in eigendom of pacht binnen het gebied. Deze bedrijven vormen de elementaire bouwstenen van het huidige landschap. Ze zijn divers van aard en ondernemer, enkele 'gangbare' melkveebedrijven, een aantal extensieve (en deels biologische) melkveebedrijven, bedrijven met vleesvee en zoogkoeien, een bedrijf met schapen en agritoerisme en een geitenbedrijf. De bedrijven zijn bijna allemaal actief tot zeer actief bezig met natuurbeheer.

De kracht van het gebied zit hem in de veelal extensieve agrariërs die het land goed kennen. Zij zorgen voor het openhouden van het gebied, het bemesten met (veel ruige) mest wat zorgt voor een goed bodemleven, het maaien, de beweiding en de afvoer van materiaal zoals riet. Met resultaat, het gebied is rijk aan weidevogels en andere vogelsoorten. Ook wordt het gebied veel bezocht door dagjesmensen om het fraaie cultuur historische landschap.

3. De huidige situatie van de landbouw

Bij het veenweidegebied denken veel mensen aan het beeld van 'koeien in een drassig weiland', die het liefst nog met de hand gemolken worden. Of aan het beeld van een moderne ligboxenstal waar de koeien niet meer buiten komen. Beide beelden doen geen recht aan de grote diversiteit en dynamiek in dit gebied.

Onderstaande grafieken en beschrijvingen laten zien dat de huidige situatie heel anders is. Een zeer gevarieerde veestapel met veel verschillende staltypen, waaronder veel potstallen, en een groot aandeel ruige mest, wat gunstig is voor het bodemleven en de biodiversiteit. Vrijwel alle boeren doen aan agrarisch natuurbeheer met uiteenlopende pakketten. Ook naast het ANLb zetten de agrariërs zich op eigen wijze in voor biodiversiteit en natuurbeheer.

Schilderij 'Koeien in een drassig weiland' van Willem Maris

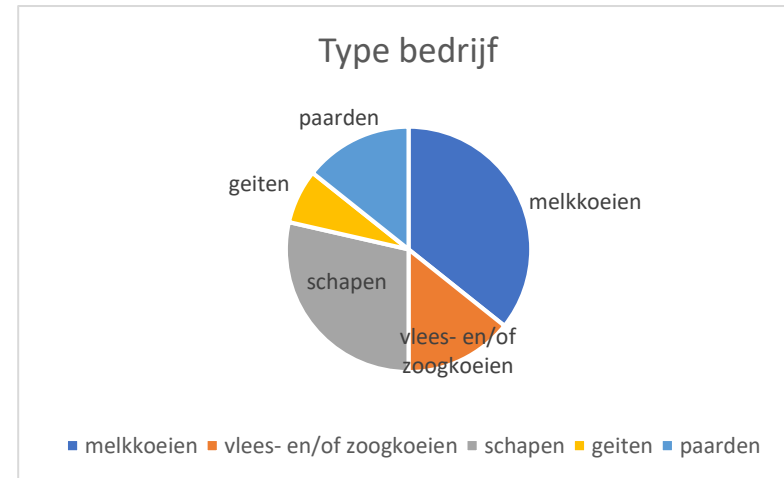

Moderne ligboxenstal

3.1 Agrarische bedrijven

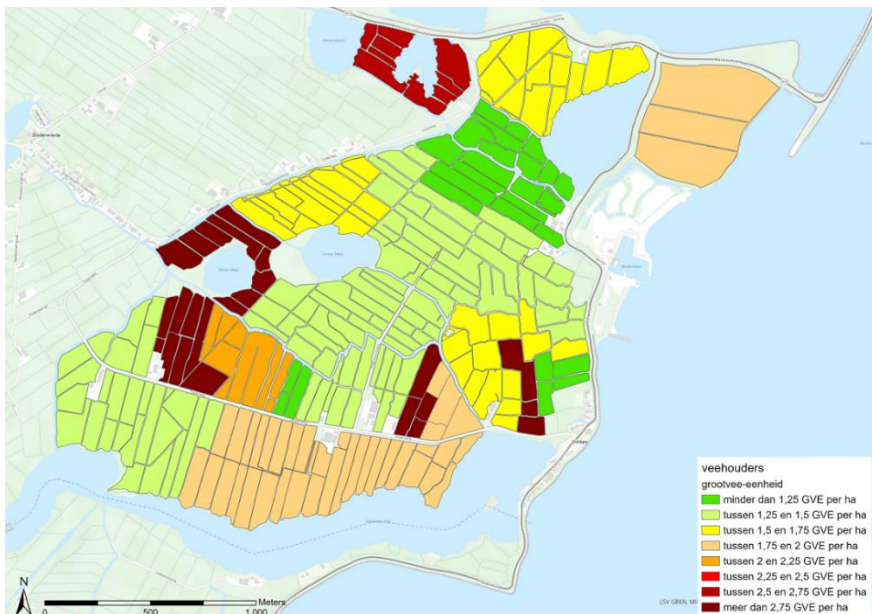
Binnen het gebied hebben 12 agrariërs land in eigendom en/of gebruik. Het zijn zeer diverse bedrijven zoals te zien is in het cirkeldiagram; enkele 'gangbare' melkveebedrijven (met als tweede tak schapen en/of paarden), een aantal extensieve (en deels biologische) melkveebedrijven, bedrijven met vleesvee en

zoogkoeien, een bedrijf met schapen, een bedrijf met paarden en een geitenbedrijf. Daarnaast hebben enkele bedrijven neventakken zoals toerisme (B&B, verhuur fluisterbootjes etc.), verkoop streekproducten, verhuur opslagruimte en loonwerk.

3.2 Extensief

Opvallend is dat veel bedrijven potstallen hebben met veel ruige mest. De meeste bedrijven binnen het gebied zijn extensief of gebruiken het land binnen dit gebied op extensieve wijze.

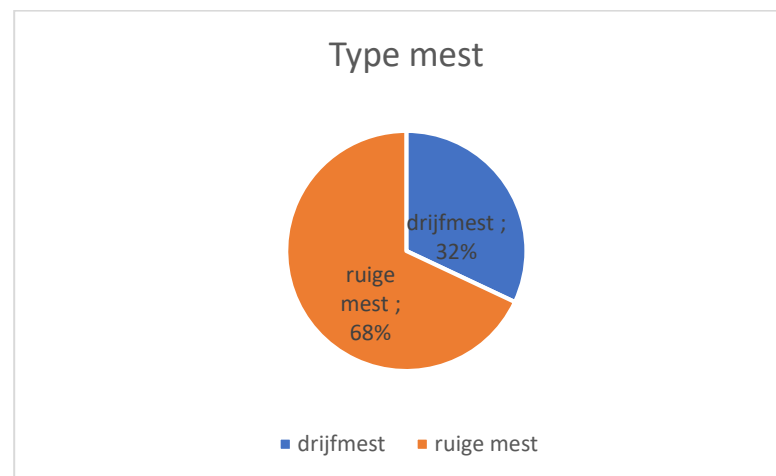
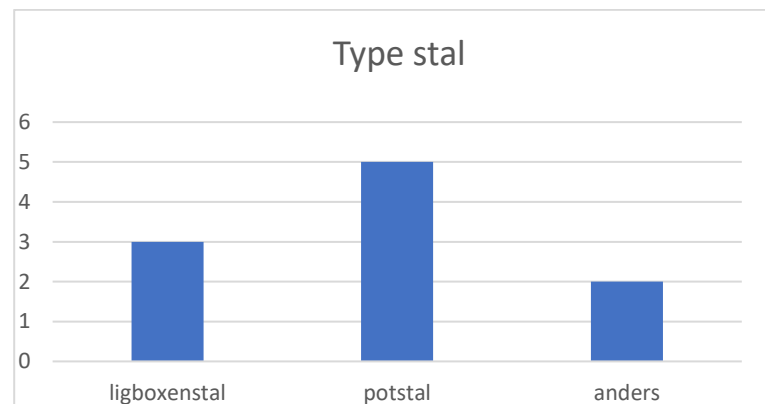

Kaart 1: Gemiddeld aantal gve (grootvee eenheid) per ha per bedrijf

3.3 Ruige mest

Door de oppervlakte die in gebruik is en de grote inzet voor agrarisch natuurbeheer is er sprake van extensieve melkveehouderij met een relatief lage stikstofuitstoot (vanwege de ruige mest). Verwacht kan ook worden dat sprake is van een rijk bodemleven door het gebruik van ruige mest.

De bedrijven met een ligboxenstal en roostervloer hebben deels ruige mest van de schapen en/of het jongvee. Deze ruige mest wordt vaak uitgereden op de percelen met meer natuurwaarde. De drijfmest wordt meer gebruikt op de huiskavels die voor weidevogels en ook botanisch gezien minder interessant zijn.

3.4 Weidegang

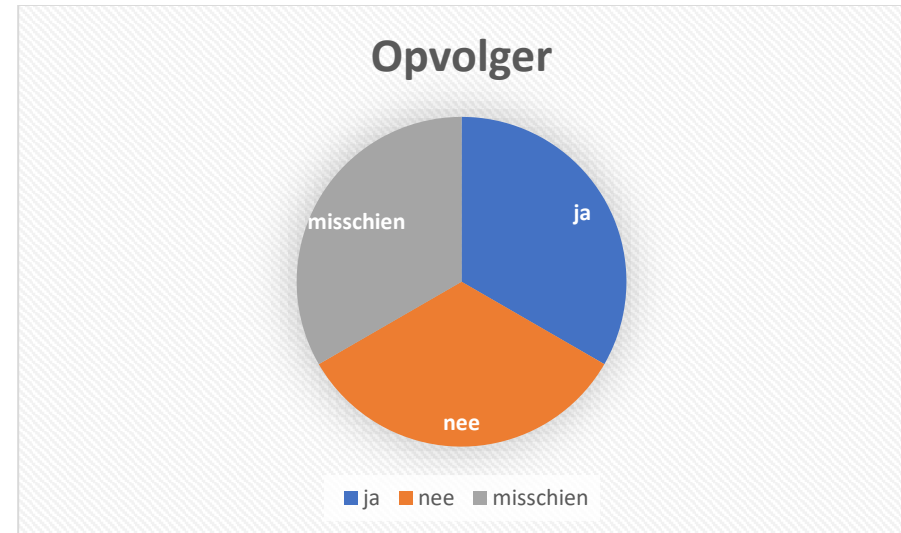
Alle veehouders doen actief aan weidegang (behalve geiten, die kun je niet goed weiden). Van oudsher zit het al in hun bedrijfsvoering verweven en momenteel wordt deze manier van ondernemen extra beloond door o.a. de duurzaamheidsprogramma's van de melkfabrieken.

3.5 Kringlooplandbouw

De agrariërs in dit gebied doen in hoge mate aan kringlooplandbouw. Ze hebben voldoende grasland in beheer om ruwvoer voor hun vee te winnen (zorg hierbij is wel de enorme ganzenschade in het betreffende gebied). Tevens hebben deze 12 bedrijven meer dan voldoende grasland om hun eigen mest te plaatsen. Er is geen sprake van een mestoverschot.

3.6 Opvolging

De bedrijven zitten in verschillende stadia. Enkele bedrijven zijn aan het afbouwen, sommige willen de komende jaren stabiel blijven en de overige willen groeien en/of verbreden. Dit is afhankelijk van de leeftijd van het bedrijfshoofd en de (financiële) mogelijkheden. Qua opvolging wijkt het gebied niet af van het landelijk gemiddelde. Bij de taartpunt 'misschien' zijn de kinderen nog te jong om er iets over te kunnen zeggen.

3.7 Werkplezier

Er speelt momenteel veel binnen de agrarische sector. Ook de geïnterviewden hebben daar veel zorgen over. Is het nog wel leuk om te boeren? Jazeker, het vak is prachtig:

- Gezond vee in een gezond landschap
- Lokaal voedsel produceren dat veilig en duurzaam is
- Werken met de natuur en de seizoenen
- Ondernemerschap, de verantwoording dragen voor je eigen bedrijf

Maar zorgen over de toekomst van de landbouw en de ontwikkeling van het gebied spelen wel een grote rol.

4 Natuur en Landschap

Het gebied is een cultuurhistorisch landschap met een rijke diversiteit aan (weide)vogels. Het gebied wordt gewaardeerd door toeristen en dagjesmensen die veelal op de fiets of varend het gebied verkennen.

De huidige bedrijven zijn gewend om op dit type bodem te boeren. Daardoor zijn zij optimaal in staat om het te beheren. Ook de gronden van Staatsbosbeheer worden grotendeels door enkele van deze agrariërs beheerd. Zij zijn in staat om, onder de huidige omstandigheden dit op een zorgvuldige en afgestemde wijze uit te voeren.

Stel dat deze bedrijven wegraken dan zal er belangstelling zijn voor het land (voor mestplaatsingsruimte). Maar het echte vakmanschap van iemand die er bovenop zit, is kwijt. Dat zal invloed hebben op de biodiversiteit en de weidevogelstand.

Een ander niet onbelangrijk punt is het sociale aspect wat hoort bij een leefbaar en vitaal platteland. Vaak zijn agrariërs zeer betrokken bij verenigingen en comités van de omliggende dorpen.

5 Tellingen (Weide)vogels

De afname van weidevogels is een landelijke trend. Echter dit gebied is nog rijk aan weidevogels zoals te zien is op onderstaande kaart (kaart 2). Het is niet voor niets door de provincie Noord-Holland als weidevogelkerngebied aangewezen.

5.1 Wat helpt een weidevogel in z'n algemeenheid

- Met (ruige) mest en (extensief) beweiden creëer je een goed bodemleven;
- Tevens zorgt het beweiden voor insectenrijke microbiotoopjes van mest waar een bosje gras omheen blijft staan;
- Open landschap (zonder verruiging) zodat de weidevogels de predator ziet aankomen;
- Greppels waar een laagje water in staat;
- Kruidenrijk grasland;
- Mozaïekbeheer binnen een gebied (afstemming).

Wat is minder geschikt voor weidevogels

- Intensief landgebruik;
- Weinig bodemleven;
- Verruigde percelen;
- Veel ganzen en predatie.

5.2 Dit gebied

Het succes van de weidevogel in dit gebied is mede te danken aan de extensieve manier van boeren.

- Veel bedrijven met ruige mest wat goed is voor het bodemleven (wormen) en dus voor de weidevogel.
- Er wordt (extensief) vee geschaard op enkele percelen (mozaïekbeheer) waardoor de weidevogels ook makkelijker aan hun voedsel kunnen komen (kapotgetrapte plekken, slootkanten met hoefafdrukken waar water in staat, mest in de wei).
- Er zijn veel percelen met kruidenrijk grasland.
- Er wordt veel uitgesteld gemaaid via ANLb pakketten.
- Het waterpeil in het gebied is over het algemeen gunstig voor weidevogels (veel percelen binnen het gebied hebben het hoog

waterpeil Waterlands boezem zodat de oevers niet te steil zijn voor vogels).

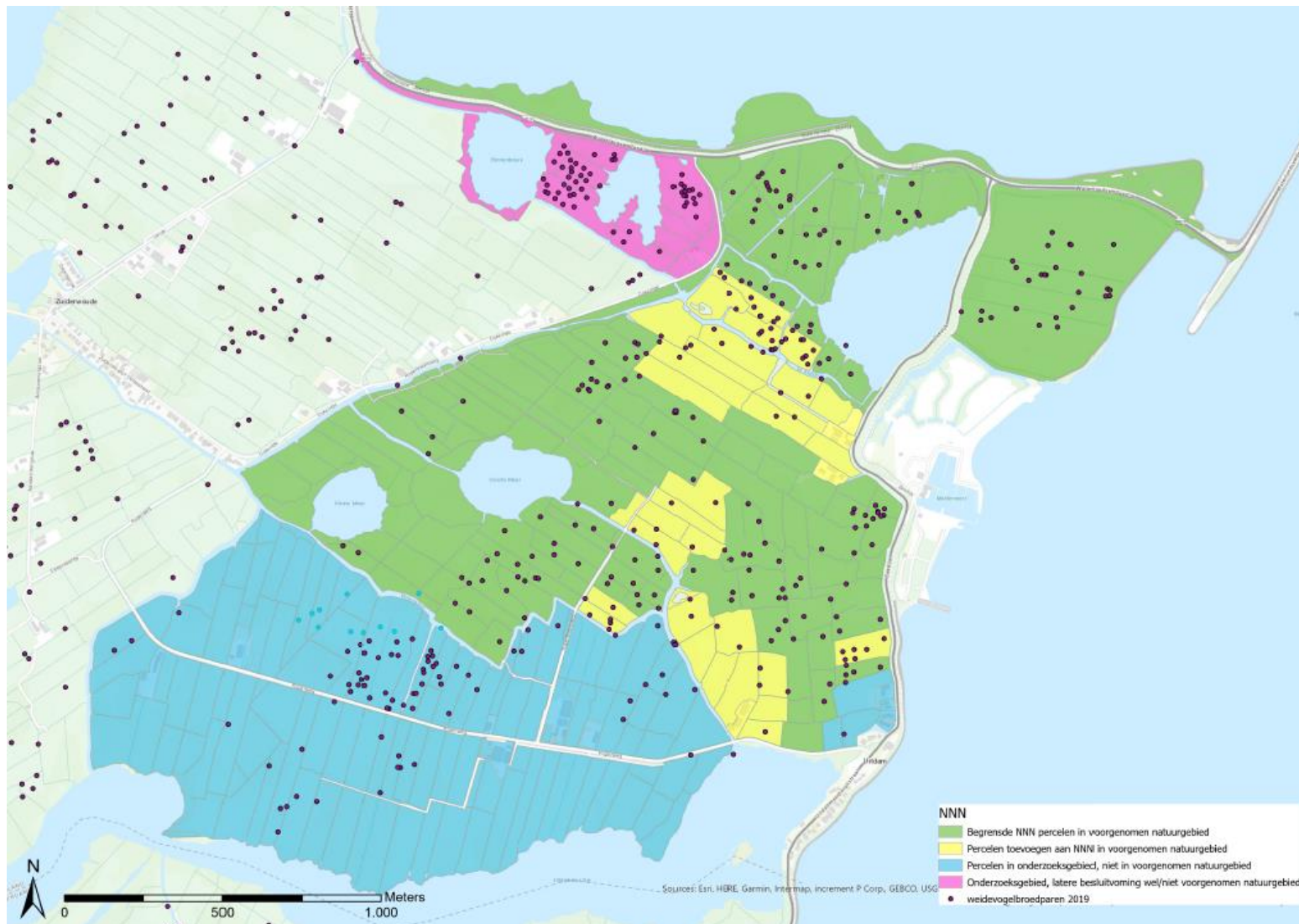
- In het gebied is reeds veel natuur gerealiseerd, er is veel grond in eigendom van Staatsbosbeheer. Die afwisseling, van natuur en agrarische gronden is veel kansrijker voor weidevogels dan één groot vernat natuurgebied.

5.3 Andere vogels

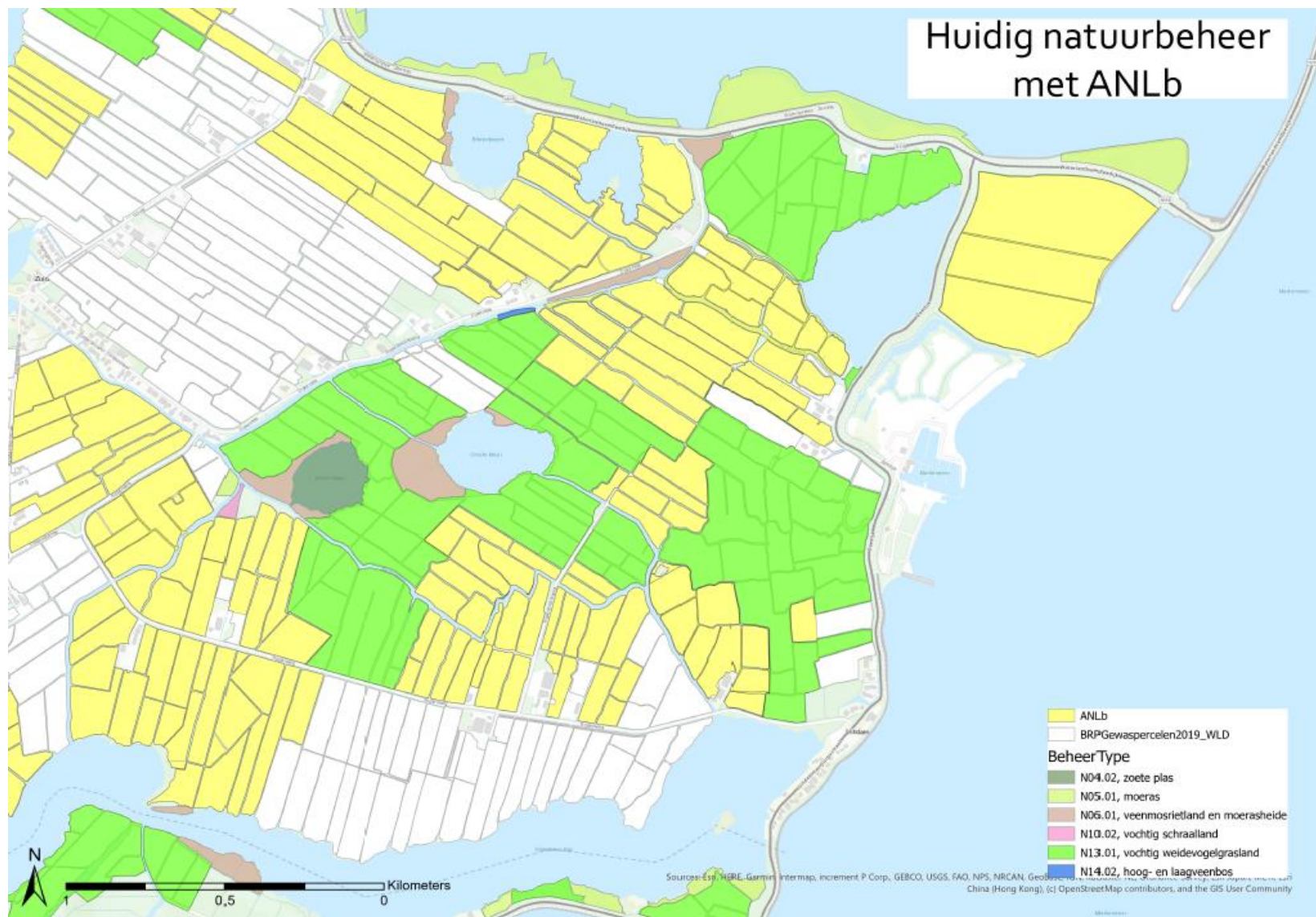
Naast weidevogels worden er door onze vrijwilligers ook andere vogels gespot:

- In en om de boerderijen zijn veel huis- en boerenzwaluwen, mussen, mezen, merels, kwikstaartjes, putters, winterkoninkjes en veldleeuweriken.
- Ook broeden er bergeenden, krooneenden, holenduiven en smienten in het gebied.
- Broedvogels rondom de meren zijn rietzangers, rietgorsen, blauwborsten en snorretjes.
- Het gebied is jachtterrein voor o.a. de havik, slechtvalk en boomvalk.
- Daarnaast fourageren er veel ganzensoorten, watersnippen, wulpen, kempen en goudplevieren. Maar ook lepelaars, reigers (ook de koereiger), oeverlopers, witgatjes, groenpootruiter, zwarte ruiter en vele andere komen er voor.

Kaart 2: Weidevogeltelling 2019 aantal broedparen

Kaart 3: Huidige ANLb 2019 in het gebied Peereboom/Opperwoud/De Nes

6 Toekomstverwachtingen van de agrarische bedrijven

In hoofdstuk 4 werd al aangestipt dat de bedrijven in diverse stadia zitten. Enkele bedrijven zijn aan het afbouwen, sommige willen de komende jaren stabiel blijven en de overige willen groeien of verbreden. Dit is afhankelijk van de leeftijd van het bedrijfshoofd en de (financiële) mogelijkheden.

6.1 Autonome ontwikkeling

Zoals te zien bij hoofdstuk 3.6 zijn er enkele jonge ondernemers die hun bedrijf willen doorontwikkelen. De autonome ontwikkeling kan zijn dat deze bedrijven op den duur land zullen overnemen van de stoppers en zullen groeien in aantal vee en aantal hectares.

Ook gaven enkele ondernemers aan interesse te hebben in verbreding. Denk aan een boerderijwinkel met streek-eigen-producten, een zorgtak op het bedrijf, recreatieve doeleinden (zoals B&B, boerencamping, fietsen en/of bootjes verhuur, rustpunt), en boerderijeducatie.

De geïnterviewden gaven aan dat ze zich in de toekomst graag blijven inzetten voor land dat agrarisch bruikbaar is en geschikt is voor vogels.

6.2 Bedrijfseconomisch aspect

Naar het bedrijfseconomisch aspect van de bedrijven is geen specifiek onderzoek gedaan. Vaak wordt gezegd dat de bedrijven in het veenweidegebied niet financieel rendabel zijn. Dit blijkt niet te kloppen.

In 2019 heeft een financieel adviseur van Alfa accountants onderzoek gedaan naar het bedrijfseconomisch rendement van agrarische

bedrijven in de veenweidegebieden van Waterland. De conclusie was dat agrarische ondernemers uit de veenweidegebieden zeker niet onderdoen voor ondernemers uit de omliggende kleipolders.

Een citaat uit het rapport:

“Wat mij opvalt is dat er in de veenpolders heel gedreven goede ondernemers werken die ondanks de beperkingen van hun grond succesvol melkvee houden. Om een vergelijking te kunnen maken met hun collega’s in kleipolders heb ik een klein onderzoek gedaan. Als medewerker op een accountants en advieskantoor kan ik beschikken over bedrijfsgegevens van melkveehouders. Ik vergeleek de resultaten van 7 volledig melkveehouderijbedrijven van de klei met een groep van 7 melkveehouderijbedrijven uit veenpolders. De groepen zijn aselekt door een collega samengesteld en geanonimiseerd bij mij aangeleverd.

Na analyse van deze data blijkt dat er nauwelijks verschil in liquiditeitsmarge’ (lees: resultaat) tussen de twee groepen melkveehouders is.

Mijn beeld dat de melkveehouders in de veenpolders niet minder presteren dan op de klei werd op basis van dit onderzoek bevestigd. Natuurlijk is een steekproef van 7 + 7 bedrijven te klein om er wetenschappelijke conclusies aan te verbinden maar het heeft mij wel aan het denken gezet.

Ik hoop dat politici en beleidsmedewerkers binnen onze provincie zich realiseren dat de vitaliteit van de melkveehouderijbedrijven ondanks de beperkingen van de gebieden (perceelsgrootte, ontwatering etc.) niet minder is dan dat van de bedrijven op de klei. De melkveehouders op het veen zijn vaklui en presteren goed. Geef ook deze ondernemers een toekomst en we moeten ons realiseren dat een ander gebruik en inrichting van dit gebied niet direct een verbetering van de leefomgeving voor de andere bewoners in zal houden”

6.3 Zorgen bij de geïnterviewden

Tijdens de interviews werd wel regelmatig aangestipt dat de huidige onduidelijkheid over het gebied doorontwikkeling van hun bedrijven in de weg zit. Investerings zijn vaak voor een lange termijn (20 jaar).

Ook andere zorgen over het gebied kwamen ter sprake:

- Beheer SBB. Bij SBB wordt, mede door bezuinigingen, het beheer minder goed uitgevoerd volgens de geïnterviewden wat verruiging en verrommeling tot gevolg heeft.
- Percelen omvormen naar natte natuur. Als de aangewezen percelen (zie kaart provincie hoofdstuk 2 gebiedsbegrenzing) aangewezen worden voor natte natuur zal het voor enkele bedrijven nauwelijks meer mogelijk zijn om hun bedrijfsvoering rond te zetten. Ze worden gedwongen hun dieren langer op stal te laten staan en voer en strooisel van elders aan te kopen. Dit is een erg tegennatuurlijke ontwikkeling en staat haaks op het streven naar meer kringlooplandbouw.
Ook als SBB besluit om haar eigen gronden te gaan vernatten, komen er enkele agrariërs in de problemen. Het gebruik en beheer van deze gronden is een onlosmakelijk deel van hun bedrijfsvoering.
- Ganzen en predatie. Er is veel last van ganzenschade en dat heeft een negatief effect op de weidevogel. Maar ook predatoren zijn er volop (mede ook door het gebrek aan beheer bij SBB).
- Druk op de grond. Er is grote druk op de agrarische grond. Veel partijen hebben interesse. Particuliere investeerders, Provincie, TBO's, andere agrariërs, enzovoort

7 Beleidsopgaves in het gebied.

Er liggen in het gebied veel beleidsopgaven vanuit de overheid:

7.1 Realiseren NNN

Een deel van het gebied is aangewezen als NNN. Een deel daarvan is al gerealiseerd door aankoop door Staatsbosbeheer en door Particulier Natuurbeheer door twee van de inliggende agrariërs. De ambitie van de provincie is om de NNN in 2027 te realiseren. Met het project Peereboom/Opperwoud/De Nes wil de provincie in dit gebied de NNN afronden.

7.2 Biodiversiteit

Versterken van de biodiversiteit is een maatschappelijke opgave. In dit gebied zijn weidevogels speerpunt. Daar wordt in het gebied invulling aangegeven middels het ANLb. Provincie en Rijk willen natuurinclusieve landbouw stimuleren. De 12 bedrijven in het gebied houden al veel rekening met de natuur binnen hun bedrijfsvoering. Nieuwe doelen gericht op vis, water en moerasvogels kunnen in water en rietkragen met ecologisch agrarisch waterbeheer worden gerealiseerd.

7.3 Bodemdaling en CO2-reductie

Bodemdaling is een algemene beleidsopgave in de veenweidegebieden. Verminderen van de bodemdaling zal ook leiden tot CO2-reductie. Bodemdaling wordt veroorzaakt door een laag waterpeil. In het gebied Peereboom is niet echt sprake van een laag waterpeil. In het rapport *Waterhuishoudkundige blik op het veenweidegebied Laag Holland*

(het zogenaamde feitenrelaas) van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier blijkt dat de bodemdaling slechts 0-2 mm per jaar bedraagt.

7.4 Kringlooplandbouw

Het beleid van het ministerie LNV is dat agrarische bedrijven steeds meer een eigen kringloop hebben binnen het bedrijf. Bij de 12 bedrijven in het gebied is al grotendeels sprake van kringlooplandbouw.

7.5 Beleefbaar landschap: Recreatie en Toerisme

De vraag aan recreëren vanuit de stad in het platteland neemt toe. Het gebied wordt door bewoners van de dorpen in Waterland, maar ook door recreanten uit de omliggende steden Amsterdam en Purmerend gezien als een gebied met hoge belevingswaarde door de kenmerkende plattelandsnatuur en het historische veenweidelandschap. De behoefte om dit te beleven is groot. De toeristen en recreanten verwachten koeien, schapen en paarden in de weide, en boerderijen met boeren die het land beheren. Recreatie en toerisme zullen ook in de komende jaren toenemen. Dit vraagt om voorzieningen, hetgeen kansen biedt voor de agrarische bedrijven in het gebied.

7.6 Vitaal Platteland

Overheden streven een vitaal Platteland na, waar ruimte is voor natuur, recreatie & toerisme en economische bedrijvigheid, waaronder landbouw. Het realiseren van een duurzame balans hiertussen is randvoorwaarde voor een vitaal platteland.

8 Mogelijke ontwikkelingen

8.1 Hoe zal de landbouw zich gaan ontwikkelen?

Er liggen veel beleidsopgaven (zie hoofdstuk 7) die van invloed zijn op de ontwikkeling van de landbouw in het gebied

Peereboom/Opperwoud/de Nes. In dit hoofdstuk zal het effect van verschillende zaken op de landbouw worden beschreven. Aan het eind zal worden aangegeven welke ontwikkeling onze voorkeur heeft. Die wordt in hoofdstuk 9 uitgewerkt.

In onderstaande tabel is het effect op de landbouw beschreven van mogelijke ontwikkelingen. Dit kan helpen om in het verdere planproces het effect van beoogde maatregelen op de landbouw in het gebied in te schatten. Hierbij moet wel rekening worden gehouden met verschillen per bedrijf. Die kunnen in onderstaande tabel niet expliciet worden aangegeven.

Ontwikkeling	Verwachte effect op de agrarische bedrijven in het gebied
Perceelsgewijze peilverhoging van waterpeil in het voorjaar (plas-dras)	Binnen de meeste bedrijven in te passen in het mozaïekbeheer dat voor weidevogels wordt uitgevoerd. Voorwaarde is wel een rendabele vergoeding.
Peilverhoging anders dan plas-dras voor weidevogelbeheer behoefte van natuur	Als het waterpeil boven de -20 cm beneden maaiveld komt dan is agrarisch beheer veelal niet meer mogelijk. Beweiding en inzet van machines is dan nagenoeg niet meer mogelijk binnen de huidige agrarische bedrijven. De voederopbrengst is niet meer te gebruiken als voer voor dieren. De agrariërs zullen deze gronden dan ook niet meer in hun bedrijfsvoering kunnen en willen inpassen. Als er geen agrarisch beheer meer plaats gaat vinden dan zal het gebied verruigen en vermoerassen. Dit heeft ook effect op de weidevogels.
Optimaliseren weidevogelbeheer	Is inpasbaar binnen de meeste bedrijven mits daar een rendabele vergoeding tegenover staat.
Aanleg rietkragen langs waterlopen	Is inpasbaar binnen de meeste bedrijven mits daar een rendabele vergoeding tegenover staat.
Verbeteren waterkwaliteit in de sloten en meren	Is inpasbaar voor de meeste bedrijven mits daar een rendabele vergoeding tegenover staat. De sloten in dit gebied die zuurstofarm en ondiep zijn door bijvoorbeeld bagger kunnen ecologisch

	<p>geschoond worden. Ook in afbrokkelende slootkanten kan geïnvesteerd worden door middel van natuurvriendelijke oevers van o.a. bossen wilgentakken, waarbij een mooie overgangszone ontstaat van het grasland naar de slootspiegel.</p> <p>In de overgangszone kan een rijke vegetatie en insectenrijkdom zich ontwikkelen en deze oevers hebben een positief effect op de nitraatbelasting van het water.</p>
Percelen een andere beheerdoelstelling geven dan weidevogels	Zolang daarbinnen een rendabele agrarische bedrijfsvoering mogelijk is, is dat inpasbaar. Als dat gepaard gaat met hoger waterpeil (hoger dan -20 cm beneden maaiveld, zie hierboven) wordt inpasbaar onmogelijk.
Samenwerking met Staatsbosbeheer	Binnen de agrarische bedrijven is uitboeren van beheer voor percelen in eigendom van Staatsbosbeheer mogelijk, mits daarvoor een passende vergoeding wordt betaald en de grond geschikt blijft voor agrarisch gebruik. Door middel van langjarige afspraken tussen de boeren en Staatsbosbeheer wordt de continuïteit van de bedrijven geborgd. Op dit moment gebeurt dit al door een aantal bedrijven. Sommige bedrijven hebben hun bedrijfsvoering hierop aangepast en is deze vorm van samenwerking van belang voor de continuïteit van het bedrijf.
Tegengaan bodemdaling	<p>Bodemdaling is vrij gering (1-2 mm per jaar) in het gebied waarschijnlijk als gevolg van het relatief hoge grondwaterpeil (Bron: Waterhuishoudkundige blik op het veenweidegebied Laag Holland, HHNK, 2020).</p> <p>Als er maatregelen moeten worden genomen om dit te beperken, dan is randvoorwaarde dat er nog steeds een economische rendabele bedrijfsvoering kan worden gevoerd. Hier kan invulling aan worden gegeven door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een financiële vergoeding voor de opbrengstderving. • Het ondersteunen van het toepassen van inpasbare innovaties.
Aanleg drukdrainage	Op dit moment wordt er in het land een aantal innovatieprojecten uitgevoerd rond bodemdaling en landbouw. Water, Land & Dijken is daarin betrokken als een van de trekkers van het Innovatieprogramma Veen (IPV). Daarin lijkt de inzet van drukdrainage een bruikbaar middel. Het

	<p>moet echter nog wel op grote schaal worden getest. Dit geldt ook voor greppel-infiltratie, waar pas 1 jaar mee geëxperimenteerd is. Daarnaast moet het effect hiervan ook nog worden doorgerekend op het economisch rendement van bedrijven. (Bron: Een gewaagd initiatief, tussenrapportage Innovatieprogramma Veen 2017-2019)</p>
Natte teelten	<p>Dit staat nog echt in de kinderschoenen. De experimenten laten zien dat dit niet eenvoudig is en er ook nog geen markt is voor de geteelde gewassen. Hierdoor zijn de risico's te groot voor een ondernemer. Ook de mogelijkheid van het gebruik ervan in het agrarisch bedrijf (bv. als voer) zijn nog onvoldoende onderzocht. Tevens blijken ganzen de jonge scheuten van lisdodde graag te eten en in dit gebied is een grote ganzendruk aanwezig. Tevens is de teelt van lisdodde niet gunstig voor de weidevogelstellingen. De teelt van lisdodde heeft effect op de openheid van het landschap en daarmee ook op het biotoop van de weidevogels.</p>
Verbreiding binnen de agrarische bedrijven	<p>Een vijftal bedrijven doen al aan verbreding naast de productie van melk, vlees en (agrarisch) natuurbeheer. Daarnaast liggen er kansen voor meer bedrijven. Een vijftal bedrijven heeft in de inventarisatie al aangegeven dat ze in de toekomst mogelijk willen verbreden of aanvullende verbredingsactiviteiten willen starten. Bedrijven gaan verbredingsactiviteiten uitvoeren als het past binnen hun bedrijfsvoering en het bijdraagt aan het verdienmodel van hun bedrijf. Zij gaan alleen verbreden als dat "geen gedoe" levert met vergunningverlening. Als het belangrijk is dat de bedrijven meer verbreden is het faciliteren daarvan door gemeente en provincie belangrijk. Met name in het ondersteunen bij vergunningprocedures.</p>
Innovatie	<p>Innovaties kunnen de duurzaamheid van de bedrijven versterken. Hierbij kan gedacht worden aan nieuwe stalsystemen ten behoeve van kringlooplandbouw, mechanisatie voor natuurbeheer en nieuwe technieken op het vlak van waterhuishouding (drukdrainage). Innovaties hebben alleen een kans van slagen als ze passen binnen een economische rendabele bedrijfsvoering en als de bedrijven worden gefaciliteerd bij deze innovaties.</p>

8.2 Hoeveel bedrijven zijn er nog in de toekomst?

Op dit moment zijn er 12 bedrijven actief in het gebied. Uit de inventarisatie blijkt dat 1/3 van de bedrijven een opvolger heeft, 1/3 van de bedrijven misschien een opvolger heeft en 1/3 van de bedrijven geen opvolger heeft. Er zullen in de toekomst minder bedrijven dan de huidige 12 in het gebied actief zijn. Maar hoeveel het er precies zijn, is nu niet exact aan te geven.

Dit zal worden bepaald door het perspectief dat de bedrijven voor de toekomst hebben. Als er een perspectief is dat de bedrijven ook in de toekomst economisch rendabel kunnen zijn, dan zullen meer bedrijven een opvolger hebben en in het gebied blijven. Als de toekomst onzekerder is, met name doordat onduidelijk is wat het beleid voor het gebied wordt, welke plannen er worden uitgevoerd en daarmee of de bedrijven ook in de toekomst rendabel zullen zijn, zullen meer bedrijven geen opvolger hebben en uit het gebied verdwijnen.

Als bedrijven stoppen kan de vrijgekomen grond door andere bedrijven worden gebruikt. Dit zal alleen gebeuren wanneer het beheer van die gronden goed inpasbaar is in de bedrijfsvoering en bijdraagt aan een duurzaam verdienmodel voor de boeren. Dit kan de blijvende bedrijven versterken voor de toekomst, waardoor ze hun rol als beheerder kunnen blijven uitvoeren.

8.3 Ontwikkeling van een vitaal platteland: een gebied met duurzame landbouw als beheerder van het platteland

Naar onze mening is een ontwikkeling gewenst waarbij de bedrijven zoveel mogelijk kunnen blijven bestaan, mee kunnen bewegen met

nieuwe ontwikkelingen en beleid met als voorwaarde een goed verdienmodel. De agrarische bedrijven kunnen dan duurzaam een rol spelen in het beheer van het gebied en blijven de basis van de economie van het gebied. Waardoor er sprake is van een vitaal platteland met ruimte voor landbouw, natuur, recreatie en toerisme.

Bij deze ontwikkeling wordt gebruik gemaakt van de kracht van de 12 bedrijven in het gebied. Die kracht wordt gekenmerkt door de kwaliteiten van de huidige bedrijven:

- **Natuurinclusief**, gericht op een optimale balans in het gebied tussen voedselproductie enerzijds en ontwikkeling en beheer van natuur en landschap anderzijds.
- **Circulair**, gericht op een bedrijfsvoering met een zoveel mogelijk gesloten kringloop.
- **Multifunctioneel**, gericht op nevenfunctie, zoals recreatie, zorg, boerderijeducatie etc.

Deze 3 elementen kunnen, als er zicht is op een toekomst in het gebied, vanuit het ondernemerschap verder worden ontwikkeld, zodat er over 20 jaar nog steeds duurzame agrarische bedrijven in het gebied zijn.

De duurzaamheid wordt gekenmerkt door:

- duurzaam economisch rendabel;
- langjarig duurzaam beheer van natuur en landschap;
- zoveel als mogelijk terugbrengen van de, toch al geringe, bodemdaling.

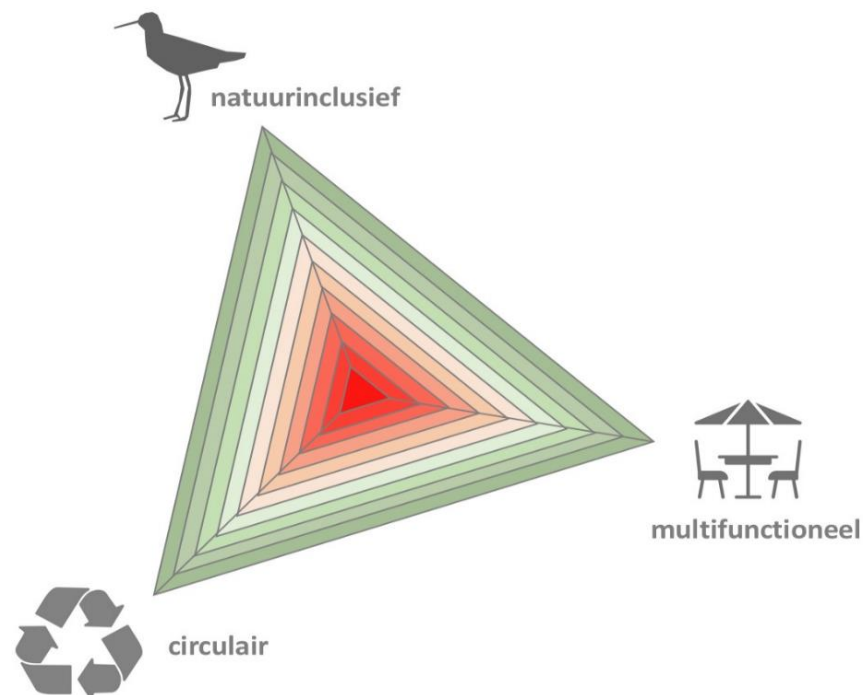
Drie bedrijven met een verschillend profiel (bedrijfsstijl), bepaald door een samenstelling van de drie genoemde elementen, zijn op de volgende pagina in beeld gebracht.

Voorwaarde is dat de bedrijven vanuit hun ondernemerschap en met en een goed verdienmodel en, in het verlengde daarvan, een rendabele bedrijfsvoering in kunnen blijven springen op ontwikkelingen in het gebied. Daarbij zal het helpen als agrarische bedrijven de ruimte wordt gegeven vanuit hun eigen ondernemerschap de doelstellingen te realiseren. Dat vraagt van de overheid en Staatbosbeheer helder omschreven doelen en resultaten, een (indien nodig) passende vergoeding, en het faciliteren van ontwikkeling. Daar tegenover zal ondernemerschap en innovatie van de boer staan.

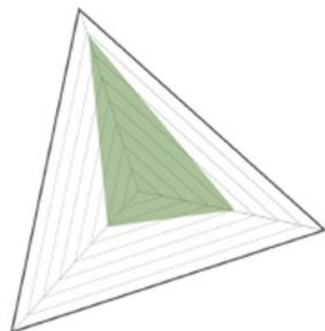
Deze ontwikkeling van duurzame landbouw als beheerder van het platteland is in hoofdstuk 9 verder uitgewerkt.

PERSPECTIEVEN BEDRIJFSONTWIKKELING

Veel bedrijven in het gebied zijn al natuurinclusief, multifunctioneel en/of circulair, of op weg daarnaartoe. Met dit spindiagram kan de precieze mix op het bedrijf in één oogopslag inzichtelijk worden gemaakt. Elk bedrijf kan gescoord worden op de drie assen die vanuit het midden van de driehoek (laag) naar de hoekpunten lopen (hoog). Door die scores te verbinden ontstaat een driehoek die de overkoepelende bedrijfsstijl of ontwikkelingsrichting typeert.

natuurinclusief

circulair

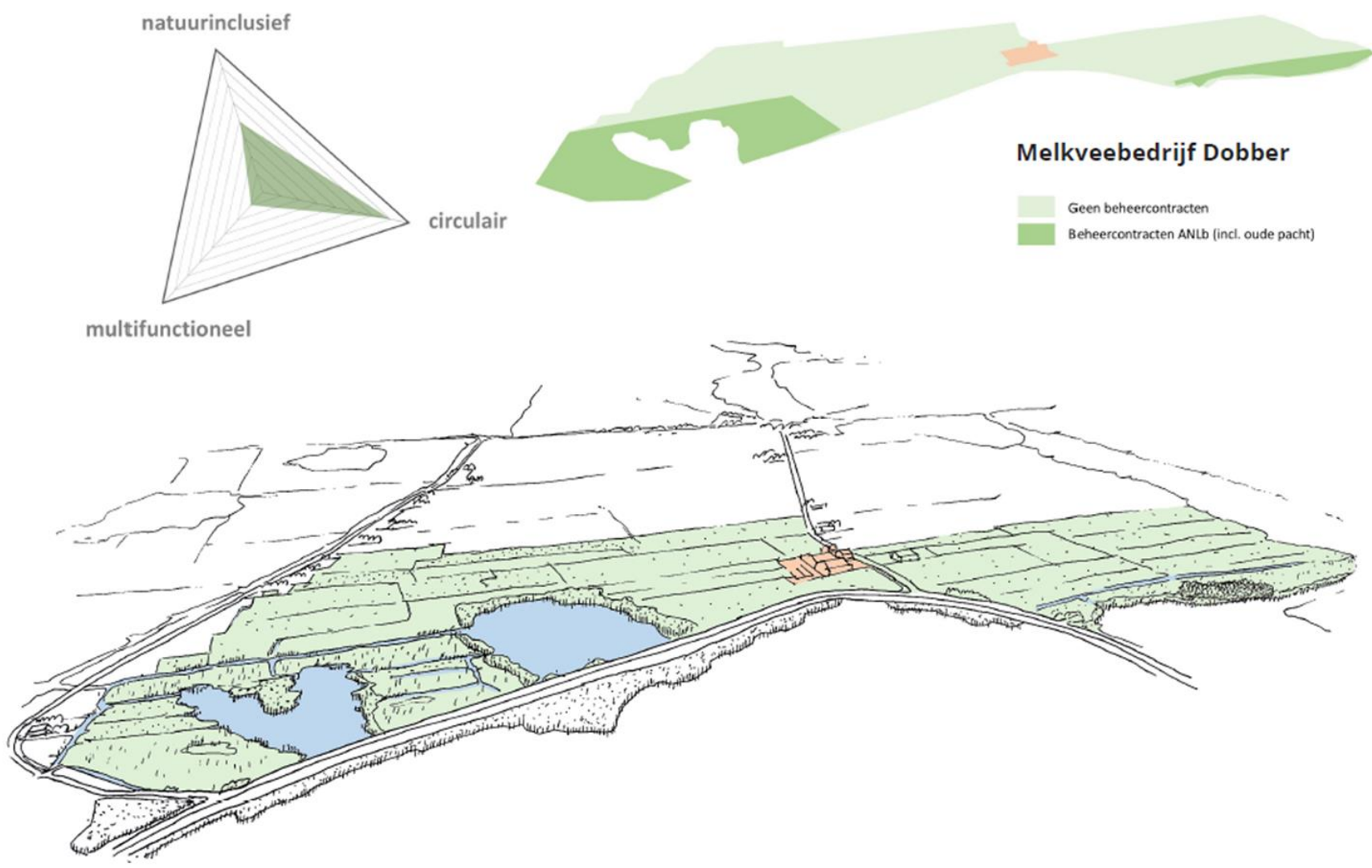
multifunctioneel

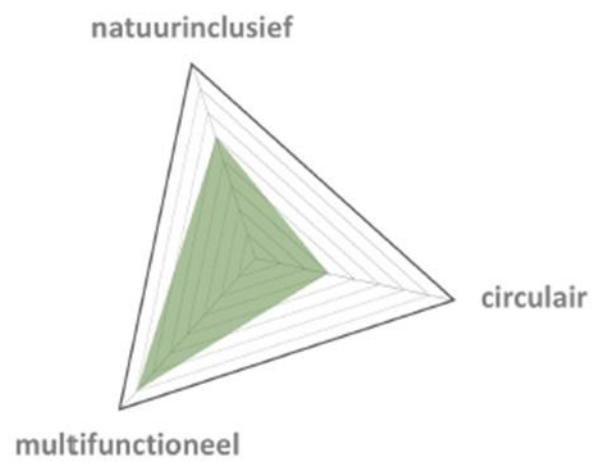

Melkveebedrijf Dirksen

- Geen beheercontracten
- Beheercontracten ANLb (incl. oude pacht)
- Huurcontracten SBB

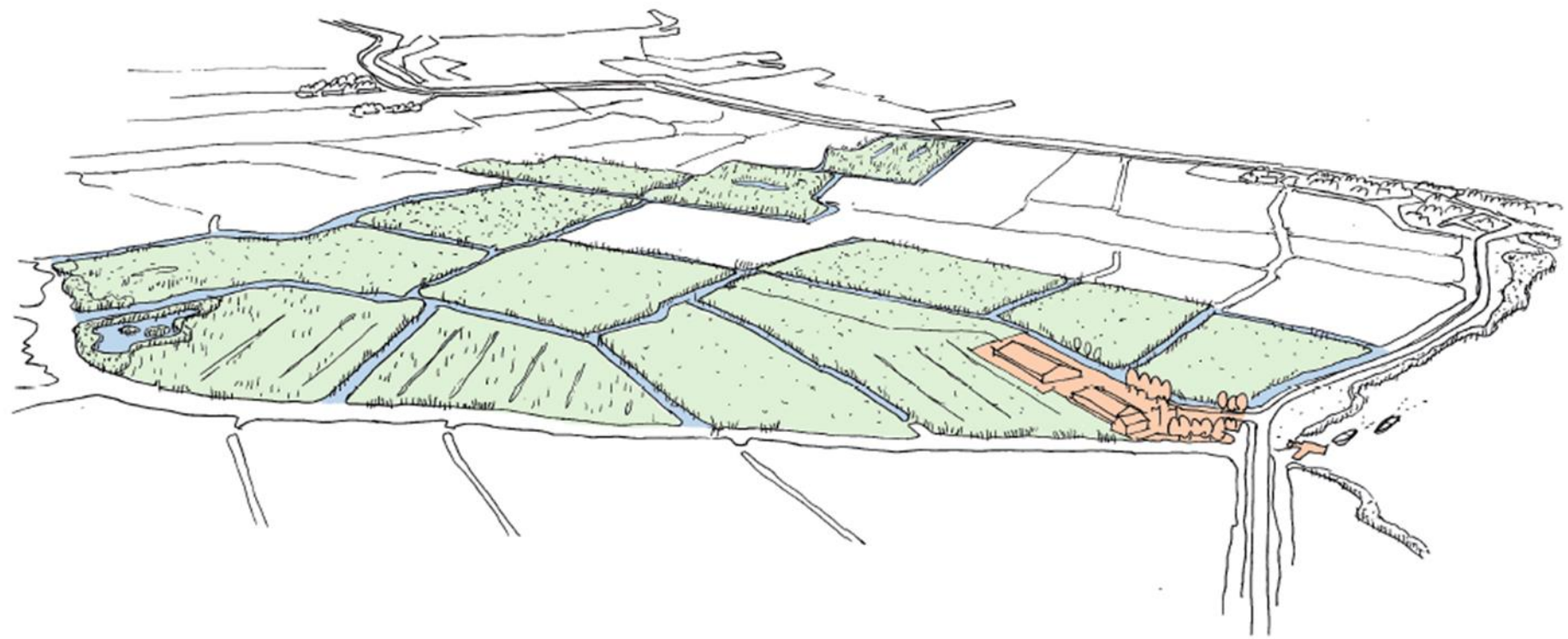

Schapenbedrijf Lammes-Hopman

- Beheercontracten ANLb (op eigen grond)
- Huurcontracten SBB

9 Naar een duurzame landbouw als beheerder van het platteland

9.1 De bedrijven.

Over 20 jaar zullen er in het gebied naar verwachting minder bedrijven zijn omdat enkele bedrijven geen opvolging hebben. Maar als de omstandigheden goed blijven/worden kunnen veel bedrijven blijven bestaan.

Een wenselijke ontwikkeling zou zijn dat bedrijven in de toekomst niet persé hoeven te groeien en van schaalvergroting gebruik te maken om hun hoofd boven water te houden. Deze belangrijke trendbreuk kan ontstaan als het verdienmodel beter wordt en boeren een beloning krijgen voor de uitvoering van hun groene en blauwe diensten en een 'eerlijke' prijs krijgen voor het leveren van een eerlijk product.

Hun bedrijfsvoering is gericht op de 3 elementen:

- Natuurinclusief;
- Circulair;
- Multifunctioneel.

Elk bedrijf zal hierin zijn eigen mix vinden die past bij het type ondernemer en de bedrijfsstijl. Daarbij zullen er accentverschillen zijn in de uitwerking van de 3 elementen per bedrijf.

De kracht in het gebied is de optelsom van deze drie typen bedrijven. Met elkaar creëer je een complementair systeem waarbinnen afstemming plaatsvindt hoe het gebied het beste tot zijn recht komt en wie daarin wat kan bijdragen.

De bedrijven zijn duurzaam en toekomstgericht. Deze duurzaamheid wordt gekenmerkt door:

- Duurzaam economisch rendabel;
- Langjarig beheer van natuur en landschap;
- Zoveel als mogelijk terugbrengen van de, toch al geringe, bodemdaling. Dat zou kunnen door de inzet van innovatieve methoden (drukdrainage, greppelinfiltratie en dunne kleilaagjes).

De bedrijven hebben een verdienmodel, opgebouwd uit inkomsten uit:

- Productie van melk en vlees;
- Het beheer van natuur en landschap (bv. ANLb, beheercontract met Staatsbosbeheer, via de keten);
- Het leveren van diensten op het gebied van water, bodem en klimaat (bv via GLB, ANLb, de keten, fiscale voordelen);
- Neventakken, zoals recreatieve producten, streekproducten (creëren van streekmerk), zelfverzuiveling en/of boerderijeducatie.

Stapelning van inkomsten versterkt het verdienmodel.

9.2 Natuurinclusief

De bedrijven zijn gericht op het ontwikkelen en beheren van natuur, landschap en biodiversiteit. De bedrijven doen aan agrarisch natuurbeheer en/of zelfrealisatie van natuur via Particulier Natuurbeheer.

Niet alleen gericht op weidevogels maar ook op kruidenrijke graslanden, plas-draspercelen, rietkragen en natuurvriendelijke oevers en natuur op en rond het erf. Ecologisch slootbeheer en slootkantbeheer zorgt ervoor dat de waterkwaliteit goed is. Het netwerk van sloten, oevers en rietkragen vormen een ecologisch netwerk als infrastructuur voor tal van kenmerkende dieren, zoals

riet- en moerasvogels, noordse woelmuis, vissen, ringslang, amfibieën en insecten.

De bedrijven worden op duurzame basis ingezet bij het beheer van de reeds bestaande natuurgebieden van Staatbosbeheer (langjarig en met een rendabele vergoeding). Hierbij wordt ingespeeld op ontwikkeling van met name broedende weidevogels gedurende het seizoen. Het agrarisch collectief Water, Land & Dijken faciliteert de agrariërs met kennis en coaching.

9.3 Circulair

Binnen de bedrijven wordt gewerkt met een zoveel mogelijk gesloten kringloop. De bedrijven hebben in de toekomst voldoende ruimte voor zoveel mogelijk eigen voederwinning en zoveel mogelijk weidedagen in het gebied. Tevens hebben deze bedrijven voldoende land om hun eigen mest te plaatsen.

Binnen het gebied werken de bedrijven samen om ook op gebiedsniveau kringloopgericht te werken. Hierdoor is er weinig emissie van stikstof en CO₂.

9.4 Multifunctioneel

De bedrijven hebben neveninkomsten uit recreatie, streekproducten en boerderijeducatie. Er zijn mogelijkheden voor bootjesverhuur, verblijf (minicamping, bed & breakfast), verkoop van ijs en andere streekproducten en het ontvangen van schoolklassen. Daardoor kunnen recreanten en bezoekers de kenmerkende natuur en het landschap in het gebied beleven. Deze bedrijven dragen bij aan de binding tussen boer en burger.

9.5 Ruimtelijke zoning

In het gebied komen diverse ruimtelijke opgaven bij elkaar en alleen op gebiedsniveau kunnen daarvoor integrale oplossingen gezocht worden. Die liggen in een goede ruimtelijke zoning en in een flexibel mozaïekbeheer. Uitgangspunt is de doorontwikkeling van het gebied als aaneengesloten weidevogelkerngebied, waarbij moerasnatuur beperkt blijft tot de oevers en kreken.

Binnen het NNN stellen we voor om onderscheid te maken in 2 typen:

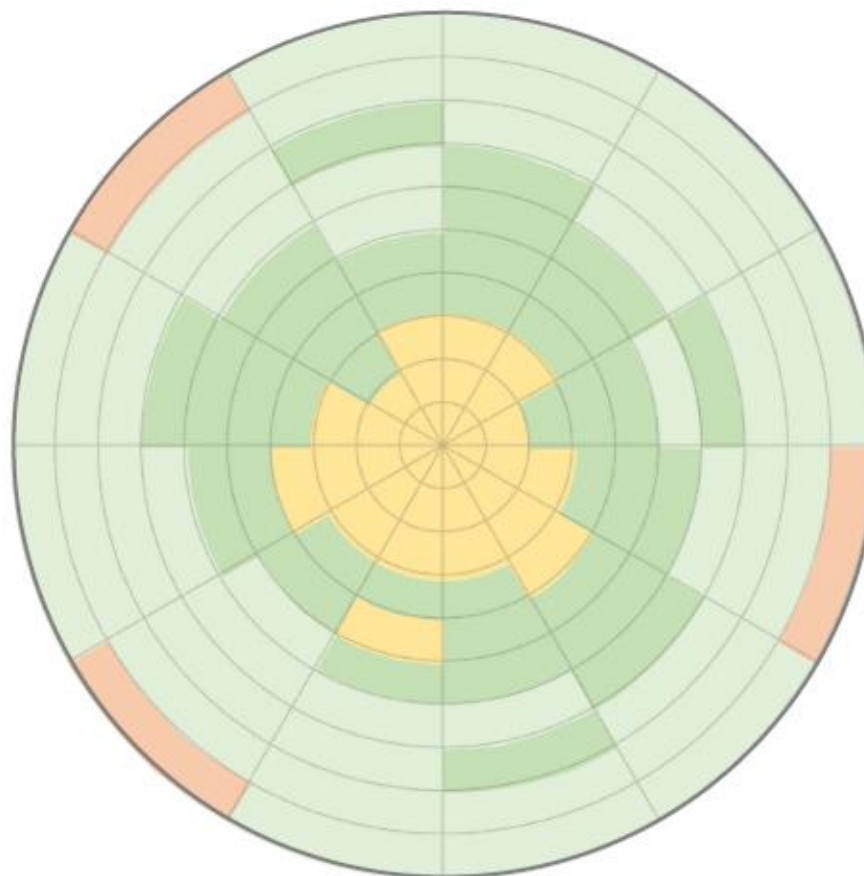
- **Het Duurzaam Agrarisch NNN-beheer:** NNN dat gerealiseerd wordt vanuit de agrarische bedrijven. Op deze gronden komt de combinatie van natuur en landbouw samen. Met deze ondernemende vorm van natuurbeheer kan door duurzame contracten nieuw perspectief geboden worden in het gebied. Het beheer vindt plaats door de agrarische experts die eigenaar van de gronden blijven.
- **Het Traditioneel Natuur Netwerk:** gronden in eigendom van TBO's zoals Staatbosbeheer, waarbij de verantwoordelijkheid voor het realiseren van de natuurdoelen bij de TBO's zoals Staatbosbeheer ligt. Ook particulier natuurbeheer valt in deze categorie

Om de natuurgronden in eigendom van TBO's (in dit geval Staatsbosbeheer) heen kan dan een schil gecreëerd worden van het Ondernemend Natuur Netwerk. Om deze schil van het Duurzaam Agrarisch NNN-beheer ligt het agrarische natuur-en landschapsbeheer al dan niet met afgesloten ANLb.

ZONERINGSPRINCIPE

- erf
- agrarisch natuur- en landschapsbeheer
- duurzaam agrarisch NNN-beheer.
- traditioneel natuurnetwerk

Het cirkeldiagram geeft het voorgestelde zoneringsprincipe aan voor het gebied Peereboom e.o. In het hart van het gebied ligt het traditioneel natuurnetwerk met de meren en de kreken. Deze gronden zijn eigendom van terreinbeherende organisaties en particuliere natuurbeheerders en bestemd voor natuur. Langs de randen liggen de erven en de gronden met agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Daartussen ligt het duurzaam agrarisch NNN-beheer: deze gronden hebben een expliciete natuurdoelstelling en zijn onderdeel van het natuurnetwerk, maar blijven in agrarisch eigendom en houden een agrarische bestemming. De verschillende zones lopen geleidelijk in elkaar over en maken zo een optimaal mozaïekbeheer voor de weidevogels mogelijk.

Natuur op het erf

Sloten en oevers

Voedselgebied voor weidevogels

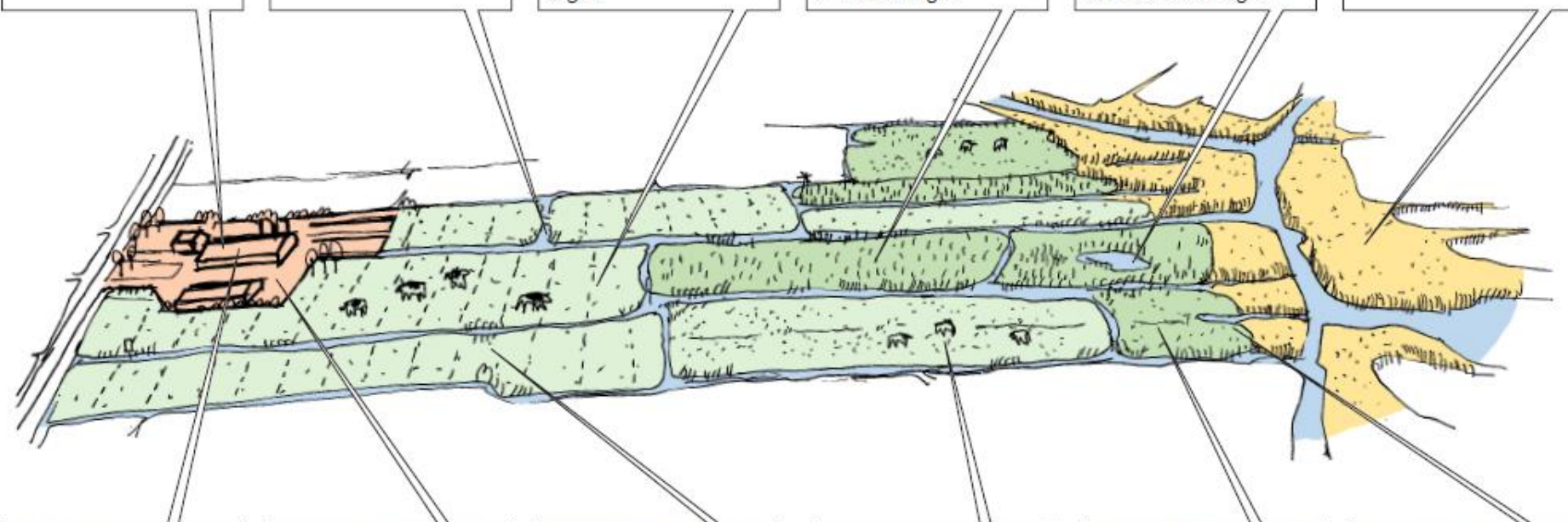
Hooiland en broedgebied voor weidevogels

Plas-drasland en schuilgebied voor weidevogels

Rietland en schraalland

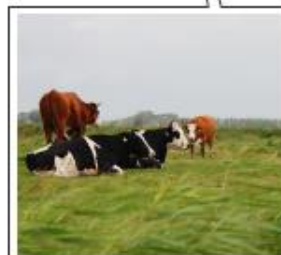
Emissie-arme stal met mestscheiding of potstal

Nevenfuncties educatie, zorg, horeca, bootverhuur

Tegengaan veendaling met drukdrainage en kleidek

Mozaïekbeweiding met robuuste veerassen

Ruige mest voor meer bodembiodiversiteit

Maximale voederwinning van eigen hooiland

erf

agrarisch natuur- en landschapsbeheer

duurzaam agrarisch NNN-beheer

traditioneel natuurnetwerk

9.6 Uitleg zonerings

De zonerings zal per bedrijf verschillen. Afhankelijk van de bedrijfsstijl, de oppervlakte, de verdeling van de aangegeven zones. De invulling van de zones zal ook verschillen door de verschillen in het ondernemerschap van de boer. Dit leidt tot een zeer aantrekkelijk mozaïek. Voor de boer en voor de natuur. Hieronder een korte, niet limitatieve, overzicht hoe de onderscheidde zones kunnen worden ingevuld:

9.6.1 Het erf:

Op het erf staan de (pot)stallen en het woonhuis. Door innovatie zullen de stallen emissie armer worden en kan er mestscheiding plaatsvinden. Zo wordt bijgedragen aan de milieu- en klimaatdoelstellingen. Vanuit het erf vinden ook nevenactiviteiten plaats, zoals educatie, zorg, horeca en bootverhuur.

Op het erf is ruimte voor natuur op het erf met overhoekjes voor planten voor bijen, broedplaatsen voor boerenzwaluw en kerkuil en verblijfplaatsen voor vleermuizen.

9.6.2 Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer:

De eerste percelen rond het erf vormen de huiskavel. Hier is het agrarisch beheer het intensiefst om ruwvoeder te winnen voor de dieren. Verder vanaf het erf zal het beheer steeds meer gericht zijn op weidevogels door legselbeheer, uitgestelde maaidata, uitrijden van ruige mest, kruidenrijke graslanden en greppel plas-dras. Zo ontstaat een mozaïek dat samen met de invulling van het Duurzaam Agrarisch NNN-beheer het ideale biotoop voor weidevogels vormt.

De slootkanten worden beheerd als kruidenrijke slootkanten, ideaal biotoop voor insecten en dus voedsel voor weidevogelpullen, de sloten worden ecologisch geschoond, zodat biodiversiteit in de sloten zich kan ontwikkelen.

Innovatieve ontwikkelingen, zoals drukdrainage, greppelinfiltratie en het aanbrengen van dunne kleilaagjes, geven invulling aan het tegengaan van bodemdaling en Co2-reductie. Veel van deze innovaties zijn nu nog in een experimenteel stadium (zoals in het Innovatieprogramma Veen). Pas als deze experimenten zijn afgerond, wordt duidelijk wat er echt mogelijk is in een agrarische rendabele bedrijfsvoering.

Voor natte teelten geldt hetzelfde. De teelt van bijvoorbeeld Lisdodde is voor agrariërs (nog) niet interessant voor hun bedrijfsmodel.

9.6.3 Duurzaam Agrarisch NNN-beheer:

Hier wordt vanuit de agrarische bedrijven het NNN-beheer gerealiseerd. Het beheer zal vooral op weidevogels gericht zijn met uitgestelde maaidata, ruige mest, plas-dras percelen (in de periode februari - juli), vochtige kruidenrijke hooilanden, bloemrijke slootkanten en bloemrijke rietkragen, die jaarlijks gemaaid worden. Ook hier worden de sloten ecologisch geschoond.

De hooilanden dragen bij aan de maximale voederwinning van eigen land. Dit versterkt de kringloop op het eigen bedrijf.

9.6.4 Traditioneel Natuurnetwerk:

Deze gronden zijn eigendom van een TBO, in dit geval van Staatbosbeheer. Die is verantwoordelijk voor het behalen van de natuurdoelen in dit deel van de NNN. Dit kan ze doen in eigen beheer of door het inschakelen van de boeren in het gebied, zoals dat nu ook

voor een deel gebeurt. Dit kan worden geregeld middels een pachtcontract, een erfpachtcontract of uitgevoerd middels loonwerk. In alle gevallen is het van belang dat de boer een rendabele vergoeding krijgt en dat het past binnen de bedrijfsvoering van hun bedrijf.

10 Wat is er nodig

10.1 Verdienmodel

Voorwaarde voor deze ontwikkeling is dat er economisch gezonde agrarische bedrijven blijven binnen het gebied. Er moet voor ieder bedrijf een verdienmodel zijn en blijven. Dit kan worden opgebouwd uit diverse inkomstenbronnen:

- Productie van melk en vlees;
- Het beheer van natuur en landschap (bv. ANLb, beheercontract met Staatsbosbeheer, via de keten);
- Het leveren van diensten op het gebied van biodiversiteit, water, bodem en klimaat (bv via GLB, ANLb, de keten, fiscale voordelen);
- Neventakken zoals recreatieve producten, streekproducten en (boerderij)educatie.

10.2 Randvoorwaarden voor uitvoering

De randvoorwaarden om deze bedrijven te laten ontwikkelen zijn:

- Maatwerk per bedrijf, waarbij gekeken wordt hoe de beoogde ontwikkeling optimaal kan worden gerealiseerd voor het bedrijf en de bijdrage daarvan aan het gebied. Hierbij wordt de begrenzing van de NNN die daarbij past meegenomen.

- Faciliteren van het optimaliseren van het verdienmodel voor de bedrijven, waarbij niet alleen wordt gekeken naar bestaande regelingen, maar ook naar een optimale stapeling van inkomsten.
- Inzet van de partijen in het gebied om met elkaar te gaan voor deze ontwikkeling. Uitgangspunt daarbij is een gedragen toekomstbeeld, vertrouwen en transparantie.
- Het faciliteren van bedrijven door de provincie en gemeente zodat ze ook door kunnen ontwikkelen de komende 20 jaar (vergunningverlening).

10.3 Uitwerken van Duurzaam Agrarisch NNN-beheer

De volgende stap in de beschreven zonering is het verder uitwerken van het Duurzaam Agrarisch NNN-beheer in samenwerking met de provincie Noord-Holland. Doel is om NNN-waardige natuur te creëren en/of te behouden uitgevoerd door de agrarische bedrijven. Bij de uitwerking van deze vorm van natuurbeheer vormen enkele basisprincipes het vertrekpunt:

- Deze vorm van beheer schept een langdurige verplichting tussen agrariër en provincie;
- Op deze gronden werken we met natuurdoelen en resultaat-eisen waarbij de verantwoording ligt bij de agrariër;
- De ondernemer stelt een eigen plan op om deze doelen te bereiken;
- De agrariër krijgt hier een jaarlijkse beheervergoeding voor;
- De grond blijft agrarisch en in bezit van de agrarisch ondernemer.

10.4 Small Wins

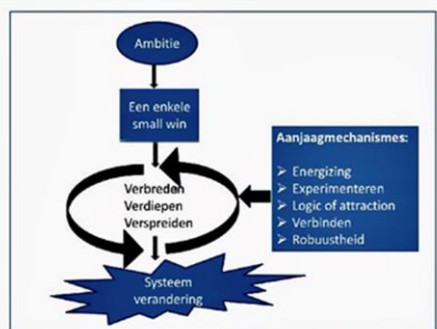
We stellen voor om bovenstaande punten aan te pakken met een gebiedsproces. Een goede methodiek hierbij is die via de benadering van 'small wins'. (zie kader op de volgende bladzijde)

Small Winns

Katrien Vermeer van de WUR heeft de benadering van 'small wins' in gebiedsprocessen uitgewerkt voor de transitie naar kringlooplandbouw. Zij onderscheidt in het algemeen een aantal aanjaag- mechanismen voor een dergelijke aanpak:

- *snel zichtbare resultaten boeken;*
- *durven experimenteren;*
- *successen vieren;*
- *verbinden van beleidsvelden en schaalniveaus;*
- *een bredere beweging creëren.*

Een gedetailleerd plan werkt averechts, maar er is wel een gezamenlijke richting (een streefbeeld) nodig, om mensen enthousiast te maken en commitment te krijgen. Daarom begint de aanpak met het stellen van een 'provocatieve ambitie'. Zo'n ambitie formuleert een hoger doel, inspireert een variatie aan acties en mensen, daagt de status quo uit en werkt met aansprekende praktijkvoorbeelden. (zie: <https://edepot.wur.nl/500675>).

Figuur 1: Overzicht small wins perspectief

Bron: Rapport Mogelijkheden van de 'smallwins' aanpak voor de

Samenvatting

De kracht van het gebied Peereboom/Opperwoud/de Nes zit hem in de veelal extensieve agrariërs die het land goed kennen en al jaren beheren. Zij zorgen voor het openhouden van het gebied, het bemesten met (veelal ruige) mest wat zorgt voor een goed bodemleven, het maaien, de beweiding en de afvoer van materiaal zoals riet. Met resultaat: het gebied is rijk aan weidevogels en andere vogelsoorten. Ook wordt het gebied veel bezocht door toeristen vanwege het fraaie, open, cultuurhistorische landschap.

Het gebied is door de provincie aangewezen als weidevogelkerngebied; de agrariërs in het gebied zetten zich daar actief voor in. En dat is terug te vinden in de resultaten: er is nog een grote dichtheid aan broedende weidevogels. Er liggen kansen voor het optimaliseren van het weidevogelbiotoop. Tegengaan van de toenemende predatie is daarin wel belangrijk.

Weidevogels vragen een agrarisch beheer met een mozaïek van weiland, hooiland, kruidenrijke grasland en plas-dras percelen in het voorjaar en gebruik van (ruige) mest. De agrarische bedrijven in het gebied dragen daar in belangrijke mate aan bij. Daarvoor hebben veel bedrijven een beheerovereenkomst in het kader van het ANLb afgesloten. Dit doen ze veelal al enkele decennia. Hun bedrijfsstijlen zijn hierop aangepast en ook het bedrijfseconomische rendement van de bedrijven. De bedrijven zijn vrij extensief, er wordt veel ruige mest toegepast en het waterpeil is relatief hoog. Daarnaast voeren een aantal bedrijven een deel van het beheer voor Staatsbosbeheer uit

middels een pachtcontract. Ook doen twee bedrijven aan particulier natuurbeheer.

De bedrijfsstijlen van de bedrijven worden gekenmerkt door 3 elementen:

- Natuurinclusief, gericht op een optimale balans in het gebied tussen enerzijds productie en anderzijds de ontwikkeling en beheer van natuur en landschap (biodiversiteit).
- Circulair, gericht op bedrijfsvoering met een zoveel mogelijk gesloten kringloop.
- Multifunctioneel, gericht op nevenfunctie, zoals recreatie, zorg, boerderijeducatie etc.

Elk bedrijf heeft daarin zijn eigen profiel en samen vullen ze elkaar aan. Gemeenschappelijk is dat alle bedrijven al relatief extensief zijn. Dit is de kracht van deze bedrijven voor een rol als beheerder van het gebied Peereboom/Opperwoud/de Nes nu en in de toekomst.

Er liggen veel beleidsopgaven (zie hoofdstuk 7) die van invloed zijn op de ontwikkeling van de landbouw in het gebied

Peereboom/Opperwoud/de Nes. Mogelijke ontwikkelingen daarin zullen effect hebben op de agrarische bedrijven. Deze mogelijke ontwikkelingen zijn:

- Peilverhoging anders dan plas-dras voor weidevogelbeheer
- Perceelsgewijze peilverhoging van waterpeil in het voorjaar (plas-dras)
- Optimaliseren weidevogelbeheer
- Aanleg rietkragen langs waterlopen
- Percelen een andere beheerdoelstelling geven dan weidevogels

- Samenwerking met Staatbosbeheer
- Tegengaan bodemdaling
- Aanleg drukdrainage
- Natte teelten
- Verbreding binnen de agrarische bedrijven
- Innovatie

Enkele effecten kunnen een positieve bijdrage leveren aan een duurzaam verdienmodel en in het verlengde daarvan aan een economische bedrijfsvoering van de bedrijven. En als het in te vullen is vanuit het ondernemerschap van de agrariërs. Echter niet alle effecten zullen dit positief effect hebben.

En dat heeft invloed op het aantal agrarische bedrijven dat in de toekomst in het gebied actief is. Dit zal worden bepaald door het perspectief dat de bedrijven voor de toekomst hebben. Als er een perspectief is dat de bedrijven ook in de toekomst economisch rendabel kunnen zijn, dan zullen meer bedrijven een opvolger hebben en in het gebied blijven. Als de toekomst onzekerder is, met name doordat onduidelijk is wat het beleid voor het gebied wordt, welke plannen er worden uitgevoerd en daarmee of de bedrijven ook in de toekomst rendabel zullen zijn, zullen meer bedrijven geen opvolger hebben en uit het gebied verdwijnen.

Daarbij zal het helpen als agrarische bedrijven de ruimte wordt gegeven vanuit hun eigen ondernemerschap de doelstellingen te realiseren.

Wij staan voor een ontwikkeling van bedrijven die zoveel mogelijk kunnen blijven bestaan, mee kunnen bewegen met nieuwe ontwikkelingen en beleid met als voorwaarde een goed

verdienmodel. De agrarische bedrijven kunnen dan op duurzame wijze een rol spelen in het beheer van het gebied en blijven de basis van de economie van het gebied. Waardoor er sprake is van een vitaal platteland met ruimte voor landbouw, natuur, recreatie en toerisme.

De oplossingen voor de opgaven in het gebied vragen een goede ruimtelijke zonering in een flexibel mozaïekbeheer.

Wij zien voor de ontwikkeling van het gebied een zonering in vier zones:

- Het boerenerf
- Agrarisch natuur- en landschapsbeheer
- Duurzaam agrarisch NNN-beheer
- Traditioneel NNN-beheer

In het hart van het gebied ligt het traditionele natuurnetwerk met de meren en kreken. Deze gronden zijn eigendom van terreinbeherende organisaties en particuliere natuurbeheerders en bestemd voor natuur. Langs de randen liggen de erven en de gronden met agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Daartussen ligt het duurzaam agrarisch NNN-beheer. Deze gronden hebben een expliciete natuurdoelstelling en zijn onderdeel van het natuurnetwerk maar blijven in agrarisch eigendom en houden een agrarische bestemming. De verschillende zones lopen geleidelijk in elkaar over en maken zo een optimaal mozaïekbeheer voor de weidevogels mogelijk.

Het Duurzaam Agrarisch NNN-beheer is NNN-waardige natuur die gerealiseerd wordt door de agrariërs binnen het gebied Peereboom/Opperwoud/de Nes. Op deze gronden komt de combinatie van natuur en landbouw samen. Met deze vorm van

natuurbeheer kan door duurzame contracten nieuw perspectief geboden worden in het gebied. Het beheer vindt plaats door de agrarische experts.

Het traditionele Natuur Netwerk Nederland zijn de gronden in eigendom van Staatbosbeheer, waarbij de verantwoordelijkheid voor het realiseren van de natuurdoelen bij SBB ligt. Zij schakelen de boeren hierbij in. Ook particulier natuurbeheer valt hieronder.

In het vervolg van dit perspectief willen wij met de provincie NH het instrument Duurzaam Agrarisch NNN-beheer uitwerken. Hierbij gelden voor ons de volgende basisprincipes als vertrekpunt:

- Deze vorm van beheer schept een langdurige verplichting tussen agrariër en provincie;
- Op deze gronden werken we met natuurdoelen en resultaatereisen waarbij de verantwoording ligt bij de agrariër;
- De ondernemer stelt een eigen plan op om deze doelen te bereiken;
- De agrariër krijgt hier een jaarlijkse beheervergoeding voor;
- De grond blijft agrarisch en in bezit van de agrarisch ondernemer.

Voorwaarde voor deze ontwikkeling is dat er economisch gezonde agrarische bedrijven blijven binnen het gebied. Voor deze ontwikkeling moet er voor ieder bedrijf een verdienmodel zijn. Deze kan worden opgebouwd uit diverse inkomstenbronnen:

- Productie van melk en vlees;
- Het beheer van natuur en landschap;
- Het leveren van diensten op het gebied van water, bodem en klimaat;

- Neventakken, zoals recreatieve producten, streekproducten, zorg, educatie etc.

De verhoudingen hiertussen zullen sterk worden bepaald door het bedrijfstype en het ondernemerschap van de individuele agrariër.

De verdere uitwerking van het hiervoor beschreven perspectief vraagt:

- Maatwerk per bedrijf, waarbij gekeken wordt hoe de beoogde ontwikkeling optimaal kan worden gerealiseerd voor het bedrijf en de bijdrage daarvan aan het gebied. Hierbij wordt de begrenzing van het NNN, meegenomen die daarbij past.
- Faciliteren in het optimaliseren van het verdienmodel voor de bedrijven, waarbij niet alleen wordt gekeken naar bestaande regelingen, maar ook naar een optimale stapeling van inkomstenbronnen.
- Inzet van de partijen in het gebied om met elkaar te gaan voor deze ontwikkeling. Uitgangspunt daarbij is een gedragen toekomstbeeld, vertrouwen en transparantie.
- Het faciliteren van bedrijven door de provincie en gemeente zodat ze ook door kunnen ontwikkelen (vergunningverlening).

We stellen voor om bovenstaande punten aan te pakken met een gebiedsproces. Een goede methodiek hierbij is die via de benadering van 'small wins'.